

ROZDZIAŁ 9

BEZROBOCIE REGIONALNE W POLSCE W WARUNKACH GLOBALIZACJI GOSPODARKI

1. Globalizacja jako stimulator rozwoju rynku pracy

Globalizacja jest procesem zachodzącym we współczesnym świecie polegającym m.in. na tworzeniu się i utrwalaniu światowego rynku. Złożoność procesów globalizacyjnych wynika z jej ponadnarodowego charakteru. Globalizacja obejmuje rynki towarów, kapitału i pracy. Dotyczy również zjawisk społecznych i kulturowych związanych z przenikaniem wzorców zachowań i systemów wartości.

Z procesem globalizacji związana jest również transformacja ustrojowa państw postkomunistycznych. Integracja młodych (wchodzących) gospodarek rynkowych z układem światowym, bardzo się nasiliła głównie po transformacji ustrojowej państw Europy Środkowo-Wschodniej¹. Obserwowane w ostatnim okresie procesy globalizacyjne, charakteryzujące współczesny świat wynikają m.in. ze zmiany uwarunkowań społeczno-gospodarczych regionów, organizacji życia społeczeństwa, z postępu w technologiach produkcji i sposobów komunikacji międzyludzkiej, dostępu do technik komputerowych i internetu.

Postęp techniczny i nowe technologie spowodowały podniesienie efektywności ekonomicznej i tempa wzrostu produkcji, poprzez znaczną obniżkę kosztów produkcji. Wraz ze wzrostem tempa rozwoju gospodarki światowej obserwuje się narastające nierówności w rozwoju społeczno-gospodarczym poszczególnych państw oraz różnice w poziomie życia społeczeństw, które nie potrafią odnaleźć korzyści dla siebie w nowej rzeczywistości gospodarczej.

Globalizacja stanowi przejście od cywilizacji industrialnej do cywilizacji informatycznej oznaczającej gospodarkę opartą na wiedzy. Wiąże się ze zmianami zachodzącymi w systemie hierarchii ważności czynników produkcji, wśród których ważniejszym od kapitału, ziemi i pracy stała się wiedza, nowoczesna myśl techniczna, informacja. Rozwój techniki i technologii zrewolucjonizował wszystkie dziedziny życia, zarówno publicznego, jak i prywatnego.

Jednym z ważnych czynników dzisiejszej globalizacji jest znaczący wzrost mobilności ludzi. Przejawia się to np. migracją ludności w poszukiwaniu pracy. Zjawisko migracji siły roboczej może być rozpatrywane w dwojakim znaczeniu²:

- jako proces przepływu siły roboczej zgodnie z zapotrzebowaniem na pracowników w określonych sektorach gospodarki,
- jako proces o charakterze tzw. „drenażu mózgów” polegający na przechwytywaniu przez bogatsze i silniejsze gospodarki wysoko wykwalifikowanych specjalistów z państw słabiej rozwiniętych

W sytuacji stałego wzrostu strukturalnego bezrobocia w kraju szanse, aby proces globalizacji w szybkim tempie doprowadził do powstania jednolitego, otwartego rynku pracy na poziomie gospodarki, nie tylko światowej, ale również regionalnej, wydają się niewielkie.

¹ G. Kołodko, Tygrys z ludzką twarzą. Wyd. TNOiK, Toruń 2002 r.

² B. Góralczyk, Globalizacja z ludzką twarzą. Wyd. Nowe Życie Gospodarcze 2002 r.

Polacy i obywatele innych krajów nowo przyjętych do struktur Unii Europejskiej mogą od 1. maja pracować bez ograniczeń m.in. w Wielkiej Brytanii, Irlandii, Szwecji i Hiszpanii. Inne kraje Unii Europejskiej wycofały się z danych obietnic i zamykają swój rynek pracy jeszcze na okres kilku lat.

Tendencje przechodzenia do ujednoczonego rynku występują natomiast wśród pracowników o najwyższych kwalifikacjach, wysokiej klasy specjalistów oraz kadry naukowej. Taka sytuacja powoduje niebezpieczne zjawisko, gdyż może doprowadzić do pozbawienia specjalistów kraje o słabszym potencjale gospodarczym. Wskazana jest więc odpowiednia polityka w stosunku do kadr o najwyższym poziomie kwalifikacji¹, która pozwoliłaby uniknąć dramatycznego w konsekwencjach „drenażu mózgow” i nadmiernego ich odpływu grożącego ogałaniem krajów słabszych ekonomicznie z kadr najcenniejszych dla rozwoju gospodarczego.

O skuteczności polityki tworzenia rynku pracy decydują różne czynniki, wśród których można wyróżnić²:

- wysokość stopy bezrobocia
- środki finansowe przeznaczone na programy walki z bezrobociem w ramach rynku pracy
- efektywność wykorzystania środków publicznych
- miejsce polityki rynku pracy w polityce społeczno-gospodarczej.

Różnice w polityce rynku pracy między Polską a Unią Europejską sprowadzają się do wielkości środków przeznaczonych na programy rynku pracy oraz do proporcji ich wykorzystania na programy aktywne i pasywne. Polska na jednego bezrobotnego przeznacza rocznie średnio dziesięciokrotnie mniej niż kraje Unii Europejskiej.

Gospodarka polska znajdująca się wciąż w fazie restrukturyzacji przemysłu charakteryzuje się wysokim udziałem pracujących w zanikających branżach przemysłu. Nie należy więc do tzw. „cywilizacji informacyjnej” i gospodarki opartej na wiedzy czego wyrazem jest struktura krajowego bilansu handlowego i płatniczego.

Polska jest krajem, w którym proces edukacji nie jest dobrze wspierany. Odzwierciedleniem tej sytuacji jest niedostatecznie wyedukowane społeczeństwo, w którym narasta problem masowych migracji zagranicznych, przed którymi chroni swoje rynki pracy większość krajów byłej piętnastki. By temu zapobiec konieczny jest w Polsce dalszy rozwój nauki i szeroko pojęta intensyfikacja procesów edukacyjnych.

Kraje Unii Europejskiej prowadzą działania na rzecz możliwie szybkiego zrównoważonego i trwałego wzrostu gospodarczego krajów stowarzyszonych. Działania te związane są ze strategią na rzecz zatrudnienia usiłując osiągnąć stan pełnego zatrudnienia przed 2010 rokiem. Unijna strategia zatrudnienia opiera się na czterech filarach³:

- zwiększeniu zdolności do uzyskania zatrudnienia poprzez rozwój procesów edukacyjnych oraz inwestycje w kapitał ludzki,
- nowej kulturze przedsiębiorczości prywatnej aktywnie wspieranej przez państwo,
- umiejętnościach adaptacyjnych po stronie pracodawców i pracowników do zmieniającego się otoczenia zewnętrznego związanego z postępującym procesem globalizacji,
- równości szans na rynku pracy zwłaszcza w odniesieniu do kobiet i osób niepełnosprawnych.

Aktywne uczestnictwo Polski w unijnej strategii, może przyczynić się do poprawy sytuacji na krajowym rynku pracy unikając negatywnych następstw procesów globalizacyjnych związanych ze wzrostem strukturalnego bezrobocia i marginalizacją krajów oraz regionów, jak również będącego skutkiem tych procesów zjawiska alienacji wielkich

¹ J. Kleer, Globalizacja gospodarki światowej, a integracja regionalna, Dom Wydawniczy UPSA, Warszawa 1998, s. 19-24

² M. Kabaj, Wspólny rynek pracy, czy asymetria integracji, Gospodarka Narodowa Nr 7/1998, s. 11-16

³ T. Radziwińska, Stawić czoło bezrobociu, Nowe Życie Gospodarcze Nr 25, 2001, s. 33

grup społecznych.

2. Tendencje rozwoju rynku pracy w Polsce w warunkach globalizacji gospodarki

Przemiany dokonujące się na rynku pracy w Polsce związane były z procesem transformacji gospodarki. Obserwowane w tym okresie zróżnicowanie wielkości produkcji uważane było za główne źródło zmian popytu na pracę, co wpływało na poziom zatrudnienia w sektorze publicznym i prywatnym.

Okres transformacji systemu gospodarczego z punktu widzenia sytuacji na rynku pracy był niejednorodny¹.

W latach 1990-1991 nastąpił gwałtowny spadek produkcji. Obserwowano również spadek zatrudnienia, jednak w zdecydowanie wolniejszym tempie, co przyczyniło się do wzrostu zatrudnienia nieprodukcyjnego, którego poziom w końcu lat 80-tych szacowano na 20-30 %.

W latach 1992-1993 nastąpił nieznaczny wzrost produkcji. Zatrudnienie jednak nadal malało, co przyczyniło się do stopniowego procesu redukcji przerostów zatrudnienia.

W latach 1994-1998 obserwowano dalszy wzrost wielkości produkcji, wzrost zatrudnienia, jednak w stosunku do produkcji zdecydowanie wolniej, co wpływało pozytywnie na wzrost wydajności pracy.

W latach 1999-2000 dynamika wzrostu gospodarczego charakteryzowała się tendencją spadkową. Zmniejszyło się również zatrudnienie, czego konsekwencją był wzrost bezrobocia. Analiza rynku pracy w Polsce w latach 1992-2000 wskazuje, że wzrost PKB w tym okresie został osiągnięty przy niezmiennych nakładach pracy.

W Polsce podobnie jak w wielu innych krajach o rosnącym tempie rozwoju gospodarczego obserwowane jest zjawisko wzrostu gospodarczego osiąganego na drodze wzrostu efektywności produkcji i wydajności pracy, co wiąże się z wprowadzeniem do procesów produkcyjnych postępu technologicznego przyczyniającego się do ograniczenia jego pracochłonności. Tego typu wzrost gospodarczy dokonuje się bez wzrostu zatrudnienia i jest charakterystyczny dla krajów starających się szybko zmniejszyć zapóźnienie cywilizacyjne na drodze wprowadzania do działalności gospodarczej wielu nowych technik i technologii produkcji.

Ekonomiści przypuszczają, że na regionalnym rynku pracy w Polsce występować będą tendencje obserwowane w krajach o wysokim poziomie rozwoju, dla których można zaliczyć m.in. model bezzatrudnieniowego wzrostu gospodarczego (a towarzyszący najczęściej wzrostowi PKB w skali do 2,5 %). Oprócz tego przewiduje się wzrost poziomu zatrudnienia w sferze usług, rosnącą liczbę zatrudnionych w małych i średnich przedsiębiorstwach, redukcję zatrudnienia w rolnictwie oraz rozwój technologii informatycznych przyczyniającej się do ograniczenia popytu na pracę oraz realokacji miejsc pracy.

Do podstawowych barier ograniczających tempo rozwoju rynku pracy w Polsce zwłaszcza w zakresie tworzenia nowych miejsc pracy można zaliczyć²:

- sztywność płac (rola płacy minimalnej)
- wysokie koszty pracy
- niskie tempo tworzenia nowych miejsc pracy.

3. Wpływ globalizacji na zróżnicowanie regionalnej struktury bezrobocia w Polsce

Bezrobocie strukturalne w polskiej gospodarce charakteryzuje się dużym zróżnicowaniem regionalnym. W Polsce, podobnie jak w innych krajach Europy Centralnej i

¹ U. Sztanderska, Zatrudnienie i wynagrodzenia w Polsce, Nowe Życie Gospodarcze Nr 19, 2001, s. 38-39

² M. Postąła, W świecie bezrobocia, Nowe Życie Gospodarcze, Nr 19; 2001, s. 4-7

Wschodniej bezrobocie cechuje się m.in.

- wysoką stopą bezrobotnych kobiet, (około 30 %)
- bardzo wysokim wskaźnikiem bezrobocia wśród ludzi młodych w wieku od 18-25 lat (42 %)
- znaczącym bezrobociem długookresowym (21,4 %)
- bardzo wysokim odsetkiem niepracujących wśród osób o niskim poziomie wykształcenia.

Do czynników warunkujących powstanie i utrzymywanie się tego zjawiska zaliczyć można również¹:

- spadek zagregowanego popytu, mający odzwierciedlenie w niedostatecznym poziomie popytu konsumpcyjnego i inwestycyjnego,
- niskie tempo tworzenia nowych miejsc pracy związane z ograniczeniem wielkości produkcji,
- liberalizacja gospodarki i związane z tym osłabienie barier celnych, co przyczynia się do spadku konkurencyjności polskich towarów i usług powodując spadek popytu na tego typu produkty,
- wysokie koszty pracy prowadzące do ograniczenia zatrudnienia
- problem tzw. bezrobocia utajonego w rolnictwie związanego z likwidacją Państwowych Gospodarstw Rolnych
- coraz większa ilość osób w wieku produkcyjnym wchodząca na rynek pracy.

Analiza bezrobocia regionalnego w Polsce wskazuje na tendencję wzrostową tego zjawiska.

Tabela 1

Stopa bezrobocia w Polsce w latach 1990 - 2002

Rok	Bezrobotni zarejestrowani ogółem	Stopa bezrobocia rejestrowanego
1990	1126,1	6,5
1995	2628,8	14,9
1999	2349,8	13,1
2000	2702,6	15,1
2002	3558,2	21,2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rocznika Statystycznego GUS, 2001 oraz Rocznika Statystycznego Województwa, 2003 r.

Obserwuje się stale zmniejszający się poziom aktywności zawodowej ludności. Dotyczy on zwłaszcza mężczyzn w przedziale wiekowym 50-65 roku życia, co jest odzwierciedleniem problemów ze znalezieniem pracy osób pracujących uprzednio w upadających gałęziach przemysłu (wymaga to często zmiany kwalifikacji, mobilności).

Regionalne rynki pracy różnią się między sobą zarówno pod względem rozmieszczenia miejsc pracy jak i wartości potencjału roboczego w wymiarze ilościowym (liczba ludności w wieku produkcyjnym) oraz jakościowym (struktura ludności wg płci, wieku, kwalifikacji).

¹ M. Matlegiewicz, Uwarunkowanie rozwoju bezrobocia na regionalnym rynku pracy w Polsce. Czynniki kreowania wzrostu popytu na pracę. Wydawnictwo Politechniki Lubelskiej, Lublin 2003, s.125-132

Tabela 2

Bezrobocie i zatrudnienie w Polsce w podziale regionalnym w 2002 roku

Wyszczególnienie	Wskaźnik zatrudnienia (w %)	Stopa bezrobocia (w %)
Polska	43,7	21,2
Dolnośląskie	40,3	25,6
Kujawsko-Pomorskie	42,3	24,0
Lubelskie	45,2	18,5
Lubuskie	39,9	27,1
Łódzkie	44,9	20,2
Małopolskie	43,7	19,1
Mazowieckie	49,1	17,4
Opolskie	21,6	21,6
Podkarpackie	21,4	21,4
Podlaskie	19,1	19,1
Pomorskie	22,3	22,3
Śląskie	20,8	20,8
Świętokrzyskie	22,2	22,2
Warmińsko-Mazurskie	28,2	28,2
Wielkopolskie	18,6	18,6
Zachodniopomorskie	27,3	27,3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rocznika Statystycznego Województw GUS, 2003 r.

Z danych zawartych w tabeli wynika, że zróżnicowana jest stopa bezrobocia w poszczególnych województwach. Uzależniona jest ona od poziomu gospodarczego regionu. Województwa wysoko uprzemysłowione i zurbanizowane, zwłaszcza w Środkowej Polsce charakteryzują się mniejszą stopą bezrobocia niż regiony przygraniczne, położone marginalnie w stosunku do Centrum.

W 2002 roku najwyższą stopę bezrobocia odnotowano w województwach: warmińsko-mazurskim (28,2%), zachodniopomorskim (27,3%) oraz lubuskim (27,1%). Najniższą stopą bezrobocia charakteryzują się województwa: mazowieckie (17,4%), małopolskie (19,1%), podlaskie (19,1%), lubelskie (18,5%). W podobnych proporcjach kształtują się wskaźniki zatrudnienia: mazowieckie (48,1%), małopolskie (43,7%), podlaskie (19,1%), lubelskie (45,2%).

Bezrobocie regionalne jest skutkiem dysproporcji między wzrostem zasobów siły roboczej a przyrostem nowych miejsc pracy. Dysproporcja owa może być spowodowana m.in. zacofaniem gospodarczym regionu w związku z długotrwałym niedoinwestowaniem aparatu wytwórczego, zahamowaniem produkcji, restrukturyzacją gospodarki, likwidacją przedsiębiorstw nierentownych, brakiem wykształcenia i przekwalifikowania zawodowego pracowników, ewentualnie małą mobilnością pracowników oraz niedostatkami środków finansowych na tworzenie nowych miejsc pracy.

Ważnym czynnikiem tworzenia bezrobocia jest szybki postęp techniczny i technologiczny, który zastępuje pracę żywą zautomatyzowanymi urządzeniami produkcyjnymi oraz wdrożeniem nowoczesnych metod organizacji pracy. Poza wymienionymi czynnikami ekonomicznymi na powstanie bezrobocia wpływa również szereg czynników pozaekonomicznych np. brak chęci lub możliwości dostosowania się bezrobotnych do ofert proponowanych przez rynek pracy.

Jednym z kluczowych wskaźników określenia poziomu rozwoju gospodarczego regionu jest wielkość i struktura zatrudnienia. W ostatnim dziesięcioleciu w Polsce, bezrobocie charakteryzuje się dużą zmiennością, spowodowaną m.in. koniecznością dostosowania się gospodarki do wymogów nowoczesnych gospodarek Unii Europejskiej. W latach 1992-2000 uległo zmniejszeniu o 35,4 % zatrudnienie w przemyśle¹ (ubyło 565 tys. miejsc pracy) oraz porównywalnie w budownictwie.

Najsilniej zmalało zatrudnienie w górnictwie i kopalnictwie² - o 45,6 %, w mniejszym stopniu w przemyśle przetwórczym – o 11,1 %, najmniej w zaopatrzeniu w energię, wodę i gaz – o 7,19 %.

W latach 90-tych zmalała również liczba pracujących w rolnictwie na skutek likwidacji PGR-ów. W sektorze tym obserwuje się wysokie bezrobocie utajone, spowodowane niskimi kwalifikacjami ludności wywodzącej się z terenów wiejskich, uniemożliwiającymi im podejmowanie innej pracy poza rolnictwem.

W latach 1998-2000 dokonał się znaczący wzrost udziału pracujących w usługach (około 780 tys. miejsc pracy). Najwięcej, gdyż ponad 250 tys. miejsc pracy przybyło w obsłudze nieruchomości i firm oraz w handlu. W administracji publicznej i obronie narodowej liczba miejsc pracy wzrosła o około 200 tys. oraz o około 150 tys. w pośrednictwie finansowym.

Tabela 3

Udział pracujących w najważniejszych sektorach gospodarki polskiej na początku okresu transformacji w 1989 r. oraz w roku 2000 (w %)

Sektor	1989 r.	2000 r.
Rolnictwo	26,7 %	28,0 %
Przemysł	28,8 %	20,9 %
Budownictwo	7,8 %	5,5 %
Usługi	36,7 %	45,6 %

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rocznika Statystycznego GUS z 1989 oraz 2001 r.

Tendencje te są porównywalne z tendencjami występującymi w krajach o wysokim poziomie rozwoju gospodarek rynkowych. Przybliżają one strukturę gospodarczą Polski do standardów strukturalnych występujących w krajach Unii Europejskiej.

Tabela 4

Struktura zatrudnienia w najważniejszych sektorach gospodarczych (w %) w wybranych krajach

Kraj	1991			1996		
	Rolnictwo	Przemysł	Usługi	Rolnictwo	Przemysł	Usługi
Polska	26,8	35,0	28,2	28,2	29,9	41,9
Niemcy	3,5	40,1	56,4	3,0	35,1	61,9
Francja	6,0	30,0	63,9	4,7	26,4	68,9
Hiszpania	10,9	33,0	56,1	8,7	29,6	61,7

Źródło: L. Ciszewska „Proces globalizacji, a rynek pracy”. Konkurencja i koegzystencja regionów w procesie integracji europejskiej. Wydawnictwo Politechniki Lubelskiej, Lublin 2003.

¹ Przemysł obejmuje sekcję: górnictwo, kopalnictwo, przetwórstwo przemysłowe, wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę.

² U. Sztanderska, Zatrudnienie i wynagrodzenia w Polsce. Nowe Życie Gospodarcze Nr 19, 2001, s.38-39

Porównując zatrudnienie w Polsce występujące w poszczególnych sektorach z liczbą zatrudnionych w tego typu sektorach Niemiec, Francji i Hiszpanii można zauważyć, że największe dysproporcje występują w rolnictwie. W polskim rolnictwie zatrudnienie nadal jest pięciokrotnie wyższe niż wyżej wymienionych krajach. Dysproporcje obserwowane są również w sferze usług.

Cechą charakterystyczną gospodarek krajów rozwiniętych jest dominacja w gospodarce sektora działalności usługowej. Obserwuje się istnienie silnej zależności między poziomem rozwoju, a znaczeniem sektora usług w gospodarce. Im wyższy poziom rozwoju kraju, czy regionu tym większą rolę odgrywają usługi.

Tabela 5

Regionalna struktura pracujących w podziale na trzy sektory gospodarki:

- rolnictwo, leśnictwo, rybołówstwo,
- przemysł,
- usługi, budownictwo

Województwo	Usługi, budownictwo	Przemysł	Rolnictwo, leśnictwo, rybołówstwo
Lubelskie	36,4	13,5	50,1
Świętokrzyskie	36,4	16,9	46,8
Podkarpackie	35,8	18,5	45,6
Podlaskie	40,0	15,1	44,8
Małopolskie	46,4	19,5	34,2
Łódzkie	43,8	26,6	30,6
Opolskie	47,2	24,8	28,0
POLSKA	49,7	22,9	27,4
Wielkopolskie	47,6	26,5	25,9
Kujawsko-Pomorskie	49,9	24,7	25,4
Mazowieckie	56,7	18,6	24,7
Warmińsko-Mazurskie	53,3	22,4	24,2
Lubuskie	57,4	25,6	17,0
Dolnośląskie	58,0	26,2	15,8
Pomorskie	60,7	24,0	15,3
Zachodniopomorskie	62,0	22,8	15,2
Śląskie	54,5	34,4	11,2

Źródło: K. Gawlikowska-Hueckel, Regiony Polski – Województwo Zachodniopomorskie. IBNGR, Gdańsk-Warszawa 2000.

Do poprawy sytuacji na regionalnym rynku pracy może się przyczynić generujący najwięcej miejsc pracy sektor usług, którego cechą jest wysoka pracochłonność. Rosnący udział sektora usług w liczbie pracujących ocenić można pozytywnie. Usługi, w szczególności te, o charakterze rynkowym¹ wraz z tzw. okołobiznesowe przyczyniają się do wzrostu konkurencyjności regionalnych struktur gospodarczych. Między poziomem rozwoju gospodarczego, a zmianą udziałów sektorów rolnictwa, przemysłu i usług w liczbie pracujących i PKB zachodzi zależność, stanowiąca prawidłowość zarówno w skali kraju, jak i na poziomie regionalnym.

Do analizy poziomu aktywności gospodarczej regionów często wykorzystywany jest

¹ Ibidem.

wskaźnik Produktu Krajowego Brutto (PKB) jak również wartość dodana PKB. Strukturę wartości dodanej brutto można przedstawić w odniesieniu do trzech kluczowych sektorów, co pozwala scharakteryzować gospodarkę ze względu na poziom wytwarzanych dochodów w tych sektorach.

Tabela 6

Porównanie struktury wartości dodanej brutto województw wg rodzajów działalności w % w roku 1996 oraz 2001

Wyszczególnienie	Rolnictwo leśnictwo rybołówstwo		Przemysł		Usługi budownictwo	
	1996	2001	1996	2001	1996	2001
POLSKA	6,9	3,8	31,9	24,5	61,2	71,7
Zachodniopomorskie	7,4	4,3	24,4	20,5	68,2	75,1
Mazowieckie	6,0	3,5	26,0	19,2	68,0	77,4
Pomorskie	4,7	2,4	28,1	23,8	67,2	73,9
Małopolskie	4,5	2,3	29,9	23,4	65,6	74,2
Podlaskie	13,7	7,1	21,8	19,4	64,5	73,5
Lubuskie	6,5	4,0	29,3	24,3	64,2	71,7
Świętokrzyskie	9,5	5,0	28,1	23,9	62,4	71,1
Dolnośląskie	5,9	2,7	32,2	26,5	61,9	70,7
Lubelskie	14,0	7,0	24,4	19,2	61,6	73,8
Warmińsko- mazurskie	11,3	6,3	27,9	22,1	60,8	71,5
Kujawsko-pomorskie	9,5	4,6	30,8	25,5	59,7	69,8
Podkarpackie	6,6	3,0	33,9	25,9	59,5	70,1
Opolskie	11,6	5,0	30,6	28,3	57,8	66,7
Łódzkie	7,1	3,9	35,9	27,4	57,0	68,7
Wielkopolskie	11,8	6,7	31,9	25,9	56,3	67,4
Śląskie	1,5	1,2	44,4	32,7	54,1	66,0

Źródło: K. Gawlikowska-Hueckel, Regiony Polski – Województwo Zachodniopomorskie. Nr 16, Gdańsk-Warszawa 2000, Rocznik Statystyczny Województw, GUS 2003.

Z przedstawionej tabeli wynika, że największy poziom wartości dodanej brutto generuje sektor usługowy. Można zaobserwować wzrost udziału usług w dochodzie wszystkich województw w 2001 roku w stosunku do roku 1996. Największy przyrost poziomu wartości dodanej brutto obserwuje się w takich województwach jak: mazowieckie (w 1996 r. – 68,0, w 2001 r. – 77,4), pomorskie (w 1996 r. – 67,2, w 2001 r. – 73,9) oraz małopolskie (w 1996 r. – 65,6, w 2001 r. – 74,2). Wysokim poziomem charakteryzują się również województwa: podlaskie (w 1996 r. – 64,5, w 2001 r. – 73,5) i lubelskie (w 1996 r. – 64,2, w 2001 r. – 71,7).

W sektorze przemysłowym w 2001 roku można zaobserwować znaczne zmniejszenie poziomu wartości dodanej brutto w stosunku do roku 1996. Największe spadki osiągnęły województwa: śląskie (w 1996 r. – 44,4, w 2001 r. – 32,7), łódzkie (w 1996 r. – 35,9, w 2001 r. – 27,4) oraz mazowieckie (w 1996 r. – 26,0, w 2001 r. – 19,2). Najmniej korzystną pozycję zajmuje sektor rolniczy, objęty najsilniej procesami restrukturyzacji. Dochody województw w roku 2001 mierzone poziomem wartości dodanej brutto są tu średnio o połowę mniejsze niż w roku 1996. W ramach tego sektora największe spadki dochodów odnotowano w województwie lubelskim (z 14,0 w 1996 r. do 7,0 w 2001 r.), podlaskim (z

13,7 w 1996 r. do 7,1 w 2001 r.), wielkopolskim (z 11,8 w 1996 r. do 6,7 w 2001 r.) oraz warmińsko-mazurskim (z 11,3 w 1996 r. do 6,3 w 2001 r.).

Wzrost bogactwa narodowego mierzonego wartością PKB może następować zarówno w drodze rozwoju sfery usług jak i rozwoju przemysłu.

W krajach wysoko uprzemysłowionych 80-90 % PKB pochodzi z usług. Rozwój nowoczesnych technologii skutkujący wprowadzeniem postępu technicznego do procesów przemysłowych powoduje zmniejszenie pracochłonności produkcji przyczyniając się do spadku zatrudnienia w tym sektorze.

W sferze usług natomiast obserwuje się wzrost popytu na pracę, gdyż usługi zaspokajają większość potrzeb ludzkich cechujących się stałym wzrostem, często przewyższającym możliwości ich zaspokojenia.

4. Wnioski

Przemiany zachodzące w gospodarkach światowych wywołują skutki na skalę globalną, których główną konsekwencją jest rosnące bezrobocie.

- Sytuacja na rynku pracy w Polsce w każdym województwie jest odzwierciedleniem sytuacji w całej gospodarce
- Obserwuje się zmniejszenie znaczenia sektorów rolnego i przemysłowego w ogólnym poziomie dochodów poszczególnych województw
- Sektor usługowy rozwija się najbardziej dynamicznie, generuje największy poziom wartości dodanej brutto i charakteryzuje się większym zatrudnieniem
- Porównując liczbę zatrudnionych w Polsce w poszczególnych sektorach gospodarczych (tabela nr 4) z zatrudnieniem w innych krajach Unii Europejskiej obserwuje się duży przerost zatrudnienia w sektorze rolnym.

Transformacja polskiej gospodarki oraz tworzące się procesy globalizacyjne przyczyniają się do powstania zmian strukturalnych w gospodarce, które mają swoje odzwierciedlenie w niesprawnie funkcjonującym rynku pracy. Polski rynek pracy, jak rynki wielu innych krajów charakteryzuje się brakiem równowagi przejawiającym się niedostatecznym popytem w stosunku do podaży siły roboczej. Najważniejszym celem polityki gospodarczej wobec zatrudnienia w Polsce powinno być zatem dążenie do osiągnięcia równowagi na krajowym i regionalnym rynku pracy poprzez zwiększenie popytu na pracę i ograniczenie bezrobocia. Trudności związane z poprawą sytuacji na rynku pracy związane są z ogólną tendencją spadku zatrudnienia występującą również w dobrze rozwiniętych gospodarczo państwach.

Wzrastający poziom bezrobocia jest bodźcem do wprowadzenia rozwiązań, które mogą się przyczynić do poprawy sytuacji na polskim rynku pracy. Możemy do nich zaliczyć:

- wzrost PKB przyczyniający się do ogólnego wzrostu zagregowanego popytu na pracę
- wzrost eksportu polskich produktów na unijne rynki
- spadek importu towarów z rynków zagranicznych i zastąpienie go produkcją krajową
- wzrost inwestycji krajowych i zagranicznych
- inwestycje w kapitał ludzki i jego kwalifikacje przyczyniające się do spadku bezrobocia strukturalnego
- wykorzystanie funduszy strukturalnych Unii Europejskiej zwiększających poziom inwestycji i generujących nowe miejsca pracy

Polska chcąc wyrównać istniejące różnice rozwojowe z krajami Unii Europejskiej

powinna zwiększyć tempo przyrostu PKB, co w dłuższym okresie korzystnie wpłynie na zwiększenie zapotrzebowania na siłę roboczą i tworzenie nowych miejsc pracy.

Występujące długotrwałe bezrobocie jest zjawiskiem wywołującym skutki negatywne. Bezrobocie oznacza zawsze marnotrawstwo zasobów pracy. Pozbawia ono człowieka możliwości zaspakajania potrzeby pracy uniemożliwiając realizację podstawowych funkcji zatrudnienia tj. ekonomicznej, dochodowej i społecznej. Brak zatrudnienia obniża materialny poziom życia, a częstokroć nawet zagraża egzystencji jednostek i ich rodzin.

Wydatki budżetowe na wypłatę zasiłków dla bezrobotnych i świadczenia socjalne, obciążają budżet państwa. Długotrwałe bezrobocie powoduje emigrację wykwalifikowanych kadr, zwłaszcza ludzi młodych, którzy nie mogą znaleźć pracy w kraju.

Obok strat ekonomicznych bezrobocie długookresowe pociąga za sobą wiele skutków psychospołecznych jak frustrację jednostek, jak i całych grup ludzi nie posiadających pracy, co wpływa ujemnie na ich stan zdrowia fizycznego i psychicznego, tworzenie się patologii społecznych (alkoholizm, przestępczość), głównie wśród młodzieży dotkniętej bezrobociem.

W skrajnych przypadkach bezrobocie może być przyczyną niepokojów społecznych, strajków, demonstracji, co stanowić może zagrożenie dla stabilizacji politycznej i gospodarczej kraju.

Przeciwdziałanie bezrobociu i łagodzenie jego skutków jest zatem koniecznością. Realizowane jest przez państwo poprzez programy rządowe mające na celu poprawę sytuacji na rynku pracy. W strukturze tych programów występują programy aktywne i programy pasywne (osłonowe).

Do aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu zaliczyć można zwiększenie zatrudnienia produkcyjnego przez tworzenie nowych miejsc pracy, szkolenia zawodowe bezrobotnych, przekwalifikowanie na inne zawody potrzebne aktualnie na rynku pracy, prace interwencyjne, umowy stażowe i umowy absolwenckie, roboty publiczne, pożyczki i kredyty nisko oprocentowane oraz doradztwo zawodowe. Realizacja tego programu jest finansowana głównie z Funduszu Pracy przewidzianego na likwidację bądź ograniczenie negatywnych skutków bezrobocia. Fundusze owe są w dyspozycji Urzędów Pracy.

Do pasywnych programów przeciwdziałania bezrobociu zaliczyć można zasiłki dla bezrobotnych, odprawy jednorazowe dla odchodzących z pracy, świadczenia z opieki społecznej. Pamiętać należy, że pasywne programy posiadają charakter głównie osłonowy i łagodzą jedynie skutki bezrobocia i nie wpływają na jego zmniejszenie.